

Läkarens händer – typiska

Snorre Sturlasson berättar i Magnus den godes saga om slaget vid Lyrskogshede i södra Danmark, där kung Magnus (son till Olav den helige) besegrade en stor vendisk här (år 1043). Mortaliteten bland normännen var inte så stor, men många hade blivit illa tilltygade av svärd och spjut, och läkarna räckte inte till för att ta hand om de sårade. Då gick kungen omkring bland sina härmän och kände på deras händer. Han valde ut de tolv krigare som hade de mjukaste händerna och satte dem till att förbinda såren. Ingen av dem hade någon erfarenhet av denna syssla, men de blev lika bra som andra läkare, försäkrar Snorre. Två av dem var för övrigt islänningar, noterar Snorre med stolthet, och många av deras ättlingar blev också läkare.

Stor uppmärksamhet. Handens mjukhet torde numera ha spelat ut sin roll som antagningskriterium för läkarstudier, men fortfarande tilldrar sig läkarens händer uppmärksamhet både i verkligheten och i litteraturen. När läkare förekommer i romaner har författarna ofta svårt att avstå från att beskriva deras händer. Antingen är det fråga om »typiska» läkarhänder, som uppenbarligen skall vara starka och smidiga med långa fingrar. Eller också demonstrerar författaren sitt oberoende av schabloner genom att utrusta läkarna med korta och breda händer med knubbiga fingrar.

Hantverk eller handarbete.

Även utanför romanernas värld lever intresset kvar för läkarens händer. Det har både praktiska och symboliska orsaker. Man kan erinra om att ordet kirurgi bokstavligen bety-

der hantverk eller handarbete. Det var inte kniven utan handen (på grekiska cheir) som uppfattades som det karaktäristiska för verksamheten. Den rent manuella färdigheten spelar även idag en viktig roll för både diagnostik och terapi, inte bara i de opererande specialiteterna. Mitt subjektiva intryck är att läkare ofta är duktiga med sina händer, och att man träffar på förvånansvärt många musiker och målare, finsnickare och trollkonstnärer i läkarkåren.

Symbolmättad väska. Få akademiska yrken har en så stark hantverkstradition som läkaryrket. Den förkroppsligades i den svarta läkarväskan, där läkaren i likhet med snickaren eller rörmokaren bar med sig sina mest oundgängliga verktyg. Numera är väl läkarväskan vanligare i engelska detektivromaner än i verkligheten, men det är knappast en tillfällighet att allmänmedicinerna har valt en sådan klassisk väska som samlande symbol för sitt kvalitetsarbete.

Det är min erfarenhet att medicine studerande lägger mycket stor vikt vid att lära sig de kliniska handgreppen. De är vanligen mer bekymrade om de inte får tillräcklig övning i suturering, gipsning och lumbalpunktion än om vetenskapsteori och medicinhistoria saknas i undervisningen. Och är det inte kärleken till hantverket, det konkreta resultatet av händernas möda, som gör att många läkare tvekar att ta steget över till renodlat administrativa poster i hälso- och sjukvården?

Handens symboliska betydelse kan knappast överskattas. Vi ser inte handen bara som ett genialt gripverktyg, utan vi förknippar den i hög grad med känsla och karaktär. Den knutna näven, den öppna handen, de girigt krökta fingrarna, det fasta handslaget – språket vimlar av uttryck som bekräftar vilken vikt vi fäster vid handen som en spegel av själen. Det är också i handens linjer som spågumman läser vårt öde.

Magisk beröring. Beröring är en form av magi, påpekar Carl-Magnus Stolt i sin nyutkomna bok Läkekonst, och erinrar från medicinens värld om både magnetisören Anton Mesmer och den svenske läkaren och författaren Axel Munthe.

Mesmer (1734–1815), som hade al-lehanda hokuspokus för sig med magnetism och elektricitet, var så uppmärksam och omstridd att han har lämnat bestående spår efter sig i både språk

FOTO: JAN HÅKANSSON

En hand på axeln eller en klapp på kinden har även idag en viktig funktion i läkekonsten.

och kulturhistoria. Engelskan har fortfarande verbet »mesmerize» med betydelsen hypnotisera eller trollbinda. I Mozarts opera »Cosi fan tutte» förklarar sig kammarjungfrun Despina i sista akten till läkare och genomför en magnetisk behandling av de bägge förälskade ynglingarna. Man föreställer sig gärna att premiärpubliken (år 1790) fnissade glatt och igenkännande åt denna aktuella parodi.

Mozart hade för övrigt själv besökt Mesmers mottagning i Wien. Från mer modern tid kan man nämna Ingmar Bergmans film »Ansiktet», där magnetisören och illusionisten Vogler uppenbarligen är en efterföljare till Mesmer.

Axel Munthe (1857–1949) beskriver i »Boken om San Michele» (ursprungli-

Ulf Schöldström
Sveriges läkarförbund

och magiska

nen Axel Munthe och den person som är »jag» i boken. I förord och företal till de olika upplagorna lägger Munthe in så många brasklappar att man har skäl att uppfatta »Boken om San Michele» mera som en romantiserad berättelse än som en självbiografi.

Kritiska läsare, t ex Staffan Tjerneld i »Den mystiske doktor Munthe», har också påvisat en rad frågetecken i framställningen. Är det exempelvis av rent kronologiska skäl möjligt att Munthe hade en så nära relation till den berömde professor Charcot som han ger sken av?

Men när det gäller händernas magi spelar de faktiska förhållandena inte så stor roll. Det intressanta är föreställningen om en magisk kraft i läkarens händer, antingen Munthe nu hade den eller blott önskade att han hade den.

Mesmer och Munte är extrema exempel. Men Carl-Magnus Stolt framhåller med rätta att beröringen, t ex i form av en hand på axeln eller en klapp på kinden, också idag har en viktig funktion att fylla i läkekonsten.

Typiska läkarhänder. Till sist en litet bisarr historia ur verkligheten. För några år sedan fick jag ett telefonsamtal från en person som ville veta, hur han skulle kunna få sin utländska läkarlegitimation godkänd i Sverige. Jag upplyste om hur sådana ärenden hanteras och rådde honom att sända in sina papper till Socialstyrelsen.

Ja, nu var det tyvärr så, sade han, att han inte hade någon dokumentation och inte heller kunde skaffa fram någon, eftersom medicinalarkiven i hans hemland hade förstörts i slutet av andra världskriget.

Andra världskriget? För mer än femtio år sedan? Om du var legitimerad läkare på den tiden, måste du rimligen vara en bra bit över pensionsåldern vid det här laget, undrade jag.

Nej, nej, det var i en tidigare inkarnation, då jag för övrigt var kvinna, sade han.

Jag svarade litet konstnerad, att enligt svensk lag kunde inte förvärvade behörigheter följa med i själavandringen, och att det under alla omständigheter torde bli problem med att styrka, att han och den avlidna kvinnliga läkaren var samma person.

Då protesterade han harmset: Det är inte alls något problem! Man behöver bara titta på mina händer. De är typiska läkarhänder! •

gen skriven på engelska, utgiven på svenska år 1930) hur han själv med förvåning lade märke till vilken kraft som det fanns i hans händer. De kunde lugna dödssjuka och sinnesförvirrade patienter, och t o m oskäligen djur som panter och lejon, isbjörn och gorilla blev spaka som lamm av beröringen. Men när Munthe berättar om hur han drog en tagg ur tassan på ett tacksamt lejon, undrar man om han inte roar sig med att testa läsarens godtrogenhet. Episoden påminner alltför mycket om filosofen Senecas berättelse om Androcles och lejonet – med dr Munthe i huvudrollen.

Alter ego? Överhuvudtaget måste man nog vara försiktig med att sätta likhetstecken mellan den verkliga perso-

MISSÖDEN MISSTAG MISSBRUK

i sjukvården

Vad händer i slutna rum då läkare blir problem? Hur löser man konflikter vid missöden i vården? Vem kan ge ett bra stöd till anmälda läkare?

Under 1994–95 publicerade Läkartidningen 21 artiklar om problemläkare, läkarproblem, ansvarsfrågor och patientförsäkringen. De har nu samlats i ett 80-sidigt häfte, som kan beställas med kupongen nedan.

Pris 75 kronor. Vid 11–50 ex 67 kronor, vid högre upplagor 63 kronor/exemplar.

Beställer härmed

..... ex Missöden, Misstag,
Missbruk

.....
Namn

.....
Adress

.....
Postnummer/Postadress

Insändes till Läkartidningen,
Box 5603, 114 86 Stockholm

Märk kuvertet »Missöden»
Telefax 08-20 76 19